

tudományos diskurzusának lehetséges párhuzamait keresi, másrészt a nemzedékek közti távolságot úgy próbálja áthidalni, hogy az előd professzor gondolkodását az adott kor bölcseleti, kultúrtörténeti kontextusába helyezve igyekszik megérteni. És éppen ebben mutatkozzhat meg a legnyilvánvalóbb párhuzam a két tudós mentalitása között: Pap Károlyhoz hasonlóan Imre László sem mentegezni vagy magasztalni akarja elemzésének „főszeplőjét” és az általa képviselt nemzeti konzervatív eszmerendszert, hanem sokkal inkább ezek elfogultságoktól mentes megértésére törekszik. Ez a tárgyilagosságra törő szándék azonban nem jelenti azt, hogy ne válnának felismerhetővé azok az esztétikai, ideológiai normák, melyek a tanulmány szerzőjének gondolkodását, értékítéletét artikulálják. Az elemzés során – bár nagyon szerényen, finom utalásokkal jelezve – nyilvánvalóvá válik, hogy Imre László számára a keresztény (kálvini) indíttatású nemzeti eszmeiség olyan értékkategóriát jelent, amely-

nek alapkérdései a mai napig nem veszítettek érvényességükből. Azonban éppen Pap Károlynak és nemzedékének a tudományos és közéleti tevékenységét vizsgálva teszi világossá a szerző, hogy ennek az – egykori és mai nemzedék számára egyaránt tisztázásra szoruló – értékrendnek nem a kultuszteremtő hódolat, hanem a tudományos mérlegelésre képes, sokszor szükségszerűen önkritikus megértés szerezhet érvényt. Mindez pedig arra világíthat rá, hogy az egyetemi szinten százesztendő, de a Református Kollégiumon mint jogelődön keresztül évszázadokkal ezelőttre visszanyúló debreceni irodalomtudományi iskola nemzedékeinek történetében minden időbeli, kutatómódszertani vagy ideológiai különbség ellenére is kitapintható valamiféle gondolati, alkotói folytonosság. Ez pedig egy karakteres szellemi műhely kultúraformáló erejének egyik legfőbb bizonyítéka és biztosítéka lehet a jövőben is.

Baranyai Norbert

„KÓRLAPODON: PARANOIA”

Gaszó L. Ferenc – Zelei Miklós: Őrjítő

mandragóra. Bevezetés a politikai pszichiátriába

Csupa mágia, csupa hókuszpókus, de a mélyben ott a valódi hatóanyag. Növény is, ember is, gyökér is, szellem is. Még a kísérleti kutya is ott vonít a szimbólumban, és a diadalmas kúrtharsogás-reklám elfojtja a jajszót. Gyökérlábaival évezredekkel küszölt át a pimasz kis manó, megőrizve varázslatos erejét, babonán hívta és sarlatánt hizlalva, míg végre gyökérszívéből kiemelte a kémcső a scolopamint meg atropint, és a tudomány fölkiáltott: ennyi az egész!

BENEDEK ISTVÁN: MANDRAGÓRA

■ Emlékszünk még a Mikszáth-féle elvarázsolt kastélyra a *Sipsircában*, az ajtókilincsbe vezetett áramra, amit csak a paranoid Druzsba képzelhetett oda? Arra, hogy akik szembesülnek vagy szembesíteni próbálnak a mesebeli kastélyban kiszolgáltatott törékeny lányok létezésével, azoknak drasztikusan megtörik az élete – legyen szó a sipsircáról, aki az öregúr kiszemeltje, vagy szerelméről, a bányamérnökről, akitől elszakítják a lányt, vagy ép-

pen Druzsba tanárról, akit a lipótmезеi tébolydába zárnak? Vajon ki az a piperkőc öregúr, aki fiatal lányokat gyűjt? Nem lehetünk biztosak a pedofíliában, mert az öregúr nemhiába kapta az „öreg” jelzöt. Mi lehet rosszabb a pedofiliánál? És mégis arról van szó, arról, ami rosszabb... Arról a kimondhatatlan, elbeszélhetetlen, fojtó tényről, hogy a politika és szexuális perverzió abszolút hatalmának birtokosa egy nem potens lényhez van kötve.

Ha nem emlékszünk, hát olvassuk újra az elbeszélést, erre biztat az *Órjító mandragóra* előszava, de olvassuk mellé a szerzőpáros, az 1953-ban született, jelenleg média-kommunikációs szakértőként praktizáló Gazsó L. Ferenc és az 1948-ban született író, újságíró Zelei Miklós harmadik kiadást megérett könyvét. Az *Órjító mandragóra* 2012-ben, a 83. Ünnepi Könyvhétre jelent meg, az 1989-es első és második kiadáshoz képest külsőleg megújulva és tartalmilag kibővíve.

A könyvborító tökéletes összhangban van a tartalommal, és az első két kiadáshoz képest finomodott a szimbólumrendszere. Az 1989-es borító kék, fehér betűkkel hirdeti a szerzőket és a címet, illusztrációként egy injekciós tűt, a fecskendő hengerében egy fehér agyat és az elektro-sokk-kezelésekre utaló, túból szertecikázó elektromos villámokat láthatunk. A 2012-es kötet puhafedelű könyvborítója hófehér, amelyen feketén-fehéren állnak a tények. A már-már sokkolóan steril szín egyértelműen a kellemetlen kórházi élményeinket juttatja eszünkbe, annak ellenére is, ha elkerültük a kommunista diktatúra pszichiátriai kezeléseit. Az első borítón a címet, egy apró méretű ötágú csillagot és a könyvkiadót emelték ki piros színnel. Bár a csillagon átfuthatna a tekintetünk – mint egy semleges elválasztó jelen –, de a könyvgerincen visszatér ez a piros jel, és elválaszthatatlanul hozzáköti az olvasót a kínzó mandragóragyökér fogalmához. Illusztrációként Federico Carabajal szobrász és építész *Anatomical No-Body (Brain)* című alkotása szolgál, ami emberi agyat formál galvanizált drótokból és rozsdamentes acélból, az agy belseje üres. Az agy itt nemcsak az elektro-sokk-terápiára utal, de felidézi a börtönök szögesdrót kerítését is. A hátsó borítón szintén feketén-fehéren áll egy részlet a diktatúrát megélt Mikus Gyula önéletrajzi leveléből.

Gazsó és Zelei olyan emberi sorsokat mutat be, amelyek a kommunista diktatúra hatalmi eszközei, az indokolatlan pszichiátriai kezeléseik, az elmeegógyintézeti fogva tartások hatására hasonlottak meg, vagy fordultak öngyilkosságba. A szovjet karhatalom 1945-től csiszolhatta, finomíthatta módszereit a pszichiátria osztályain. Új és új szakkönyvek, meghatározások, sőt törvények születtek arra, hogy bármilyen nem kívánatos személyt, aki szóval, tettel, gondolattal a kommuniz-

mus kritikáját gyakorolja, a társadalomban ellehetetlenítsenek. Jakab Károlynál az egyik kórházi vizsgálata után a következőképpen mutatták ki az örültség nyomait: „Jelen vizsgálat alkalmával is a rendszerezett politikai tartalmú téves eszmék hatása alatt áll, melyek tudatát teljesen kitöltik, és magatartását irányítják. Elmebetegsége miatt jelenleg is állandóan beadványokat készít [igazságot akar szolgáltatni – G.-Z.]. Elmebetegsége miatt ügyei viteléhez szükséges belátási képessége állandó jelleggel, teljesen hiányzik.” Az „elmebeteg” megbélyegzéssel – amit az illető személyi igazolványába feljegyeztek – kikerült a beszámíthatók csoportjából, vagyis a hatalomnak nem kellett komolyan vennie sem a jogfosztottság sérelmét, sem a hatalom ellen írt kritikáit.

A kötet első felében olyan világ tárul elénk, ahol orvosok, írók, tanárok, katonák harcolnak Druzbaként. Eleinte a diktatúrában elszenvedett sérelmeikért (egy jegygyűrűért, Bibliáért, ki nem fizetett orvosi szolgálatért, különböző jogokért), később pedig megszállott szélmalomharcosokként – szinte felfoghatatlan, hogy pusztán jogaikért vádolják meg a Szovjetuniót, vagy küldjenek a pápának százoldalas, kézzel írt levelet – az igazságért. Nem maradt más választásuk, ugyanis az elmeegógyintézeti kezeléseik ténye miatt sok esetben családjuk, ismerőseik elfordultak tőlük. Az írók ezeket a kiragadott történeteket spékelik meg korabeli cikkekkel, hivatalos és magánlevelekkel, interjúkkal, szakkönyvekből idézett részletekkel, törvénycikkelyekkel; a függelék és a jegyzetek mennyisége a könyv negyedét képezi, ahol a hivatkozások között azért szemezgethetünk még érdekességek között, például Szilágyi Domokos csontrájkjáról vagy a délszláv háborúban használt nemi erőszakról mint pszichikai eszközzel.

A második rész lelassul. Ez három önéletrajzi ihletésű levelet tartalmaz, és emléket állít az ifjúságsegítő Mikus Gyulának (1930–2002). Az első levél Mikus „önvallomását” tartalmazza, a szerzők az 1989-es kiadáshoz kérték fel, de a levél kilenc hónap alatt, csak 1990-re készült el, így az első két kiadásban nem jelenített meg. A következő két levél Gazsó L. Ferenc és Zelei Miklós „válaszlevele”, amely reagál a kommunizmus alatt eltöltött éveikre és Mikus Gyulához való viszonyukra.

1989-ben a kötet aktualitása megkérdőjelezhetetlen volt, a szólásszabadság törvénybe iktatásával felszínre kerültek a diktatúra alatt megfojtott, kétségbeesett kiáltások, elősegítve a sebek gyógyulását. A funkció 2012-re változott. De amíg a *Sipsiricát* szépirodalmi alkotásként egyetlen kézmozdulattal félresö-

pörhetjük, elnyomhatjuk az olvasása által okozott szorongásérzetünket, felháborodásunkat, addig az *Órjító mandragóra* szakirodalommal alátámasztva arra figyelmeztet, hogy a téma ma is aktuális. Talán azért, mert '89 óta sem sikerült a sebek begyógyítása?

Pintér Anita

